

Oponentský posudok habilitačnej práce

Téma: *Filozofický odkaz Immanuela Kanta na ruskej ceste pro et contra.*

Autor: Mgr. Ondrej Marchevský, PhD.

Oponentka: prof. ThDr. Mgr. Helena Hrehová, PhD.

1. Náročnosť spracovania riešenej problematiky:

Habilitačná práca Mgr. Ondreja Marchevského s názvom *Filozofický odkaz Immanuela Kanta na ruskej ceste pro et contra* (v rozsahu 114 strán + 12-stranová bibliografia) je ambiciózne koncipovaným dejinno-filozofickým projektom. Hlavným cieľom habilitačnej práce je analyzovať a priblížiť dobové pohľady selektívne vybraných autorov z ruského prostredia 19. a 20. storočia, ktoré reflektujú filozofický prínos I. Kanta, a to prostredníctvom optiky *pro et contra*. Samozrejme téma Kanta nie je v Rusku nová. Marchevský podčiarkuje, že Kantovo myslenie bolo v Rusku vždy považované za podnetné a inšpiratívne.

Habilitačná práca je rozdelená na dve časti: Prvá časť zahŕňa prvých päť kapitol od s. 12 po s. 84. Druhá časť podstatne kratšia zahŕňa dve kapitoly: šiestu a siedmu, ktoré reflektujú myšlienky ruského predstaviteľa symbolizmu Andreja Belého a Vladimíra Erna (s. 85 – 106). Po nich nasleduje vyše 7-stranový Záver.

Habilitačná práca O. Marchevského aj napriek bezpochyby veľkého množstva rôznorodých interpretácií Kantových ideí v západnom prostredí, ponúka trochu iný, teda ruský pohľad na Kanta s takpovediac charakteristickým ruským religióznym koloritom. Celková architektúra textu je dobre premyslená a prehľadná. Vykazuje myšlienkovú konzistentnosť.

V prvej kapitole, rozdelenej do šiestich podkapitol, sa Dr. Marchevský usiloval popísať charakter vybraných aspektov ruskej filozofickej reflexie Kanta. Tento popis je sprostredkovaný cez *Kant Studies*, cez časopisy *Logos* a *Otázky filozofie a psychológie*, ale aj cez reflexie Kanta zrodené v ruských duchovných akadémiách, ako aj *Moskovskej psychologickéj spoločnosti*, z iniciatívy ktorej vzišiel pokus o systematické spracovanie filozofa v jubilejnom roku storočnice od jeho smrti (v roku 1904).

Druhá stručnejšia kapitola v rozsahu 10-tich strán prezentuje vydavateľský projekt a metódu ruskej cesty *pro et contra* v tom zmysle, čo je obsahovo z Kanta hodné a čo nie pre Rusko.

Obidve kapitoly sú akýmsi zdĺhavým a trochu komplikovaným úvodom, oboznamujúcim čitateľa s ruským spôsobom myslenia a s dejinným kontextom, s odvolaniami sa na diela súčasných ruských filozofov, ako aj vlastných zdôvodnení, prečo sa autor rozhodol venovať vo svojej habilitačnej práci ruským reáliám, špeciálne Kantovho prínosu a tiež vymedzeniam pochopení Kanta v ruskom prostredí. Téma je pomerne náročná predovšetkým preto, že vybraní ruskí filozofi hodnotili Kanta nielen pod vplyvom osobných názorov, ale aj pod vplyvom dobových interpretačných tendencií a aj vplyvov novo-kantovskej školy (v časopise *Pút'*). Dr. Marchevský vymedzuje obdobia svojho výskumu Kanta v ruskom myslení na obdobie rokov: 1896 – 1917, 1918 – 1933, 1954 – 1974, 1975 – 1991, 1992 až po súčasnosť.

Treba povedať, že Dr. Marchevský si dal záležať na precíznosti pojmov. Pritom ale veľmi rušivo pôsobia preklady ruských diel do slovenčiny na jednotlivých stranách pod čiarou. To mohol omnoho elegantnešie uviesť v zátvorke hneď za slovenským prekladom. Rovnako sa žiada povedať, že na prvých 40-tich stranách má čitateľ dojem, že sa neustále jedná o uvádzanie do témy..

Po prvých dvoch kapitolách nasleduje 1. časť práce od s. 42 až po s. 84. Čitateľ si uvedomuje, že zvolená ruská cesta podľa metódy *pro et contra* opodstatnene súvisí s elimináciou metafyziky na prospech pozitivizmu. Toto je viditeľné aj v **tretej kapitole** venovanej postojom Leva Michajloviča Lopatina (1855 – 1920). Lopatinov postoj voči Kantovi možno chápať ako *pro*, hoci Lopatinovi prekážalo, že Kant nebol schopný priznať “nevyhnutnosť tajomného”. Na strane druhej však vymedzil hranice toho, čo je vedecké a na tom má veľkú zásluhu.

Štvrtá kapitola sa zaoberá názormi profesora filozofie práva Pavla Ivanoviča Novgorodceva (1866 – 1924), pre ktorého bol I. Kant pre ruskú filozofiu veľkou školou najmä kvôli akcentácii nezávislosti vedy, ale aj samostatného náboženského, morálneho a estetického prežívania, ktoré tvoria súčasť ľudského vedomia. V oblasti morálnej filozofie bol Kant pre Novgorodceva *pro* a v oblasti sociálnej filozofie *contra*, predovšetkým na základe jeho názorov o práve a štáte, konkrétne o prirodzenom práve, zákonoch a občianskej spoločnosti. Marchevský správne poznamenáva, že Novgorodcev sa snažil vykompenzovať nedostatky Kantovho prístupu svojimi úvahami o tom, že morálka sa celostne vzťahuje k vnútornej podstate človeka- Právny zákon sa, naopak, koncentruje na vonkajšie prejavy, no tak morálka ako aj právny zákon sú nasmerované k ľudskej slobodnej vôli. Povinnosť vyplýva z morálky aj z práva. Novgorodcev nachádza u Kanta objasnené aj neobjasnené miesta, čo si samotný Kant

nedokázal priznať. Podľa Novgorodceva Kant nedokázal prepojiť morálku s právom, preto mám v tomto bode dve otázky na habilitanta:

- 1. Predchádza sociálna filozofia morálku a právo, alebo je produktom morálky a práva?**
- 2. Neovplyvnil Kant aj našu súčasnú epochu tým, že povinnosť nadradil nad prirodzené ľudské práva, čo sa dnes odráža najmä v oblasti bioetiky a v otázkach výhrady vo svedomí?**

Morálka zohľadňuje osobnú slobodu človeka zoči voči živej norme, ktorá vstupuje do vzťahu so sklonmi človeka, s jeho záujmami aj so svedomím. Právo ako ideál by z tohto dôvodu nemalo dominovať nad živou mravnou normou, ktorú človek jasne cíti vo svojom svedomí.

Piata kapitola je venovaná Vladimírovi Ivanovičovi Vernadskému (1863 – 1945), ktorý cítil povinnosť nadväzovať na vedecké aj filozofické tradície a netajil sa obdivom ku Kantovi, ktorý sa venoval večným otázkam ľudského života, o ktorých nikdy nemôže byť vyslovené posledné slovo. Bol teda presvedčený o nadčasovosti kantových úvah a o ich aktuálnosti pre ľudstvo nezávisle od dejinných období.

II. časť habilitačnej práce je podstatne stručnejšia. Ponúka reflexiu Kanta v dvoch kapitolách:

Šiesta kapitola je venovaná hraničným úvahám ruského symbolistu Andreja Belého (1880 – 1934) o Kantovi. Marchevský spája túto kapitolu s jediným článkom Belého *Kriticizmus a symbolizmus* uverejnenom v časopise *Vesi* č. 2 (1904) venovanom storočnici úmrtia Kanta. Belyj považoval za úlohu filozofie „chrániť hranice vedeckosti“. Spočiatku označil Kanta za policajta a kostlivca filozofie, no ľudské myslenie je viacstrunné. Kant neprekonal hranicu priznať aj ľudskému citu schopnosť poznania, aj keď sú cit a rozum odlišné. Symbolizmus potrebuje podľa Belého kriticizmus. U Beleho absentuje *contra* voči Kantovi. Aj preto ho stavia do pozície dobrého pohraničníka filozofie. Kant je strojom pevných základov, stabilizátorom s rozhlľadnou poskytujúcou rôzne pohľady na svet. Veda, filozofia, umenie a duchovnosť majú posúvať svet do nových sfér.

Siedma kapitola je venovaná *contra* sformulovanom v ideách Vladimíra Franceviča Erna (1882 – 1917). Ern ako náboženský mysliteľ, filozof a publicista sa zaoberal štúdiom duchovných hodnôt východného kresťanstva, preto naznačoval potrebu návratu k životu a k Logosu. Proti racionalizmu postavil nábožensky orientovaný ontologizmus, ktorý čerpá z gréckej filozofie prostredníctvom pravoslávnej duchovnosti a tiež z raného kresťanstva. Jeho kresťanskú orientáciu jasne dokazuje viera a láska. Ern nešetril kritikou Kanta, ktorý pripravil

pôdu pre nemecký a konkrétne pruský militarizmus. Kanta označil za toho, kto zabil Boha ešte pred Nitszchem. Kritizuje osobitne Kantovu *Kritiku čistého rozumu* v tom zmysle, že mu chýbajú základy viery v Boha, a tiež aj jeho fenomenalizmus rozlišujúci medzi tým, čo sa javí a medzi bytím a myslením, medzi formou a obsahom. Ern toto považoval za tragické rozlomenie. On sám bol presvedčený, že spoznáваме svet taký, aký je. Neoslaviofili označili Erna za účelového vykladáča Kanta, keďže v Rusku bolo populárne sa k nemu vyjadrovať. Jeho ostré *contra* ešte zintenzívnila 1. svetová vojna, ktorá sa Erna bolestne dotýkala.

2. Posúdenie úrovne spracovania práce

Úroveň spracovania témy je vyčerpávajúca. Habilitačná práca je napísaná reflexívno-kontračným štýlom s úsilím autora o vedeckosť. Osobne si myslím, že autorovi sa podarilo – na základe filozofického diskurzu – objektívne analyzovať Kantov prínos v ruskej filozofii, aj keď pochopiteľne v selektovanej podobe.

Mne osobne v tejto mozaike autorov venujúcich sa Kantovi, chýba v úvode tretej kapitoly aspoň zmienka o **Piotrovi Jakovlevičovi Čaadaevovi** (1794 – 1856), keďže autor habilitačnej práce sa zmieňuje aj o okcidentalizme (na s. 33), a to vzhľadom na jeho kritický postoj voči Kantovmu dielu *Kritika čistého rozumu*, (porov. *Filozofické listy*, 3), v ktorých preškrtol názov tohto Kantovho diela razantným tvrdením, že neobjasnil náuku o čistom rozume, ale náuku o rozume skazenom hriechom. Človek, ako píše vo svojom ôsmom liste, môže dosiahnuť premenu seba iba s pomocou sebazaprenia a túžby po jednote, prostredníctvom dodržiavania mravných zákonov.

Mottá na začiatku všetkých kapitol mali byť tiež citačne zazdrojované. V opačnom prípade pripomínajú citáty slávnych na Googli. Citovanie diel pri všetkých kvalifikačných prácach by malo byť pod čiarou, teda precízne dokumentované, aby bolo jasne odlišené či ide o parafrázovaný citát s označením porov., alebo o priamy citát s úvodzovkami a nachýleným písmom v kurzíve. Pre oponentov je citovanie (len s autorom a stranou) namáhavé, keď zakaždým má overiť citáciu nalistovávaním na konci práce.

Na s. 68 by sa na porovnanie žiadala aj presná Kantova formulácia, pretože v práci sa neustále hovorí o Kantovi, ale priame citácie, alebo odkazy na Kantove diela s presnou indikáciou absentujú. Ak sa spomína stotožnenie profesora Sergeja Nižnikova o účelnosti Ernovo prístupu a výkladu Kantu (s. 106) bola by na mieste citácia Nižnikova, a to aj vzhľadom na poslednú vetu v 7. kapitole.

3. Prínos a úroveň výsledkov práce

Podľa môjho názoru sú v práci prínosné predovšetkým analýzy pertraktovaných autorov, ktoré nie sú príliš známe slovenskej filozofickej societe. Tieto reflexie sú osobitne aktuálne aj preto, že aj v súčasnosti existuje v Európe ľahostajnosť voči pravde a zdravému rozumu. Marchevský má v sebe potenciál a aj hlboký záujem o spracovanie ruskej filozofie či už sú to prúdy národníckeho, alebo v tomto prípade aj kantovské reflexie v ruskej filozofii.

4. Posúdenie formálnej stránky práce (jazyk, štýl, štruktúra)

Pokiaľ ide o formálnu stránku, v texte monografie možno nájsť viaceré nedostatky. Záverečná literatúra mala byť napríklad rozdelená na slovenskú a ruskú, na primárnu a sekundárnu, ale tiež bolo potrebné rozlíšiť iné poradie v ruskej azbuke a iné v slovenskej abecede. Samozrejme nájdú sa aj gramatické chyby, chybné skloňovania, napr. s Hegelom, a nie Heglom (viď s. 59, 62, 108). Tiež možno nájsť početné chýbajúce čiarky vo vetách (najmä v Úvode a v Závere (s.16, 34, 39, 45, 50, 97, 107, 109, 110), ale aj preklepy (s.9, 11, 34, 69, 81, 93, 95, 110,112, 113, 114) a iné nesprávne skloňovania (s. 11, 93, 95)..

5. Explicitne vyjadrený konkluzívny návrh na udelenie (resp. neudelenie) vedecko-pedagogického titulu docent:

Na základe preukázateľného vedeckého prínosu habilitačnej práce odporúčam prijať danú habilitačnú prácu na obhajobu a po úspešnej obhajobe navrhujem udeliť Mgr. Ondrejovi Marchevskému, PhD. akademický titul **docent v odbore** v odbore **2.1.3 dejiny filozofie**

V Trnave 14. 1. 2019

Prof. ThDr. Mgr. Helena Hrehová, PhD.
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

